BIBLIOTECA COMUNALE DI ENNA

S: Agostino fiorì sotto Teodosio il grande, e suoi successori. Morì l'an: 430 in Ippona dove era Vescovo, nell'assedio fatto dai Vandali sotto Genserico
Opera a Desid: Erasmo fol: Basil: Froben: 1528 Vol: 10: Prima edizione.
De Civitate Dei l: 22 cui Jh: Ang[elo]: comm: fol: sin: nota · Credesi di Gio: Marcellin di Argentina, originale e anteriore a tutti
— fol: Ven: Bern: Scot: 1489 · Ignoro[n]te das Atwood

BIBLIOTECA COMUNALE DI ENNA

BIBLIOTECA COMUNALE DI ENNA

Augustinus de ciuitate dei
cum commento.

BIBLIOTECA COMUNALE DI SIENA

Mirifico poteris textos sermone libellos
Posce: op ere precium perlegere hospes: ades.
Nempe due currunt vrbes ab origine mundi:
Una Cayn: fratris altera structa manu.
Subdolus illam habitat: fraudis reus: improbus omnis.
Hanc pius: hanc simplex: pacificusq; pudens.
Illa luto torpet: vitijs corrupta nefandis.
Hec delecta manet caraq; sponsa dei.
Sed scelere implicitos manes petit illa profundos.
Hec virtute micans celera tecta tenet.
Illa sinistrorsum vel ad impia tartara tendit.
Hec dextro innitens calle vireta subit.

Hac iter Elysiū duce puri fronde metalli.
Illac ditis hiat panda vorago fatim.
Has ter sex libris discreuerat atq; quaternis
Augustinus: opus forte magister agens.
Falsa etiam excussit cautus figmenta deorum.
Confutans verbis dogmata stulta suis.
Quoq; modo primum regalis machina mundi
Condita: nil falsis debeat illa deis.
Improbat atq; viros tenuit quos error auitus.
Spiritibus partem qui tribuere malis.
Unius imperio regitur bene principis orbis.
Nec fortuna graui nos premit arbitrio.

Prologus.

¶ Aurelij Augustini hipponēsis episcopi in libros de ciuitate dei. Argumentum operis totius ex libro retractationum.

Vterea cuz roma gothoz irruptōe: agētiū sub rege Alarico atq; ipetu magne cladis euersa est: ei⁹ euersionem
i deoz falsoz mutoriq; cultores: quos vsitato nomine paganos vocam⁹: in xpianą religionē referre conantes: solito acerbius z amarius deuz verz blasphemare ceperūt. Añ ego exardescēs zelo domus dei: aduersus eoz blasphemias vel errores: libros de ciuitate dei scribere istitui. Qō op⁹ p aliquot annos me tenuit: eo q; alia multa itercurrebāt: que differre nō oporteret z me pri⁹ ad soluēdū occupabāt. Hoc aūt de ciuitate dei grāde op⁹ tādē. xxij. libris est terminatum: quoz qnq; primi eos refellūt q res humanas ita ꝓspari volūt: vt ad hoc multoz deoz cultū quos pagani colere ꝓsueuerūt: ne cessarīū eē arbitrent: z qz ꝓhibēt: mala ista exoriri atq; abūdare ꝓtēdūt. Sequētes āt qnq; adūsus eos loquunt q fatēt: hec mala nec defuisse vnq;: nec defutura mortalib⁹: z ea nūc magna: nūc parua: loc: tpib⁹: ꝓsonisq; variari. Sz deoz mltoz cultū quo eis sacrificat: pp vitā post mortē futurā eē vtilē disputāt. Vis ḡ. x. libris due iste vane opiniones xpiane religioni adūsarie refellunt. Sz ne q scq; nos aliena tātū redarguisse: nō āt nra asseruisse reprehēderet: id agit ps alta opis hui⁹: q. xij. libris ꝓtinet. Quāq; vbi op⁹ é: z i prioribus⁹. x. q nra sūt asseram⁹: z i. xij. posteriorib⁹ redarguamus adūsa. Duodeci ḡ librorz seqntiū primi qtuor ꝓtinet exortū duaz ciuitatū: qz é vna dei: alta huius mūdi. Secūdi qtuor excursū eaz seu ꝓcursū. Tertij vo qz postremi: vltimos fines. Ita oēs. xxij. libri cū sint de vtraq; ciuitate ꝓscripti: titulū tñ a meliore acceperūt: vt de ciuitate dei potiꝰ vocarent. In quoz. x. libro nō debuit ꝓ miraculo poni i abrae sacrificio flāmā celit⁹ fcāz iter diuisas victimas cucurrisse: qm̄ illi i visione mōstratū é. In. xvij. libro q ō dictū é ō samuele ñ erat ō filijs aaron: dicēdū poti⁹ fuit: ñ erat filij⁹ sacerdotū. Filios qppe sacerdotū ōfūcti sacerdotib⁹ succedere magis legitimi mos fuit. Ita i filijs aaron repit ꝓ samuel: sz sacerdos nō fuit: nec ita i filijs: vt eūdē genuerit aaron: sz sic oēs illi⁹ ppli ōnt filij isrl.

¶ Incipiunt capitula libri primi.

E adūsarijs nois xpi qb⁹ i vastatiōe
b vrbis pp xp̄z barbari pcerūt victi. I.

Qz nulla vnq; bella ita gesta sūt vt victores ꝓ vos eoz quos vicerāt pceruerūt victi. ij.

Qz iprudēter romani vos penates q troiā custodire ñ poterāt sibi crediderūt ꝓfuturos. iij

De asylo iunonis i troia q neminez liberauit a gred: z basilicis apl'oz q oēs ad se ꝓfugientes a barbaris defenderunt. iiij.

De generali consuetudine hostium victas ciuitates euertentium quid cato senserit. v.

Qz ne romani qdem ita vllas ceperūt ciuitates vt in templis earum parcerent victis. vj.

Qō i euersione vrbis q aspe gesta sūt de ꝓsuetudine acciderint belli: que vero clementer de potētia ꝓuenerit nominis christi. vij.

De cōmodis atq; icōmodis que bonis ac malis plerūq; cōmunia sunt. viij.

De causis correctionum ꝓpter quas z boni z mali pariter flagellantur. ix.

Qō scis i amissione rez tpaliū nihil peat. x.

De fine tpalis vite siue lōgioꝝ siue breuioꝝ. xj.

De sepultura humanoz corpoz que christianis etiam si fuerit negata nil adimit. xij.

Que sit rō scōz corpoz sepeliēdi. xiij.

De captiuitate sanctoz quibus nunq; diuina solatia defuerunt. xiiij.

De regulo i quo captiuitatis ob religionē eraz spōte tolerāde extat exēplū q tamen illi deos colēti ꝓdesse nō potuit. xv.

An stupris q ēt scāz forte vginū é passa captiuitas: ꝓtaminari potuerit virtus animi sine voluntatis assensu. xvj.

De morte voluntaria ob metum pene siue dedecoris. xvij.

De aliena violētaz libidine quā i oppressō corpore mens inuita perpetitur. xviij.

De lucretia q se ob illatū sibi stuprū ꝑemit. xix.

Nullā eē auctoritatem que xpianis i qualibet causa ius volūtarie necis attribuat. xx.

De interfectionibus hominū que ab homicidij crimine excipiuntur. xxj.

Qz nunq; possit mors volūtaria ad magnitudinem animi pertinere. xxij.

Quale exemplum sit catonis qui se victoriam cesaris non ferens interemit. xxiij.

Qz i ea virtute q regulus carone ꝓstātior fuit: multomagis emineant christiani. xxiiij.

Qz pctm̄ nō p pctm̄ debeat declinari. xxv.

De bis q fieri nō licet cū a sanctis fcā noscūtur

qua ratione facta credēda sint. xxvi.
An propter declinationem peccati mozis spō/tanea appetēda sit. xxvij.
Quo iudicio dei in cozpora cōtinētium libido hostilis peccare pmissa sit. xxviij.
Quid familia christi respondere debeat infide libus cum exprobrant q eam a furoze hostiū nō liberauerit christus. xxix.
Oz pudendis prosperitatibus affluere velint qui de christianis temporibus conquerun/tur. xxx.
Quibus vitiozum gradibus aucta sit in roma/nis cupido regnādi. xxxj.
De scenicozum istitutōe ludoz. xxxij.
De vitijs romanozum quos patrie non cozre/xit euersio. xxxiij.
De clementia dei que vrbis excidium tempe/rauit. xxxiiij.
De latentibus inter impios ecclesie filijs: z de falsis intra ecclesiam christianis. xxxv.
Dz quibus causis sequenti disputatione sit dis/serendum. xxxvj.

¶Sacre pagine pfessoz ordinis predicatozum Tho me valois z Nicolai triueth i libzos beati Augustini de ciuitate dei. Cōmentaria feliciter ichoant.

Luminis ipet⁹ letificat citatē oi. ps. 45. Cōs sapiēbū dei resi/dēs i excelsis p dona sua pcedēs: i q̄tuō capi/la se diuisit. s. i q̄tuoz flumina: de q⁹ scribit. Eccl. 24. Ego sapia effudi flumina: dum mentib⁹ q̄tu/tuoz doctoz ecclie. q⁹ spāliter i expōne sacre scripture cō/tulit pncipatū copiosissime aḡs sapie salutar/ ifudit: q̄s tñ mirabili dispōne sic p spm̄ suū distribuit. qō antono/matice p quādā excellētiā: sēsū historicū btō Hierony/mo: sēsū moralē seu tropologicū btō Gregozio: sēsū alle/gozicū btō Ambrosio: sēsū vō anagogicū btō Augustino cōmisit. Inter q̄s sensus anagogic⁹. i. sursū ducēs videli/cet ad supna: progatiuā obtinet dignitatis. Propter qō btō augustino spāliter ouenit: iuxta illud Eccl. 47. Imple/tus ē q̄si flumē sapia. Nā quēadmodū btūs Johēs euā/gelista alios euāgelistas: sic z btūs augustin⁹ ceteros do/ctozes anicellit. Quāuis igit pdicta flumina q̄tuoz ab al/titudine montiū eternoz descēdāt cū ipetu: z iō nēcē sit de eis illud ps. verificari. Eleuauerunt flumina dñe ele/uauerūt flumina vocē suā. fluui⁹ tū q̄rt⁹ cui⁹ nomē ē eu phrates: qō iterpta frugifer. i. doctrina bti augustini q̄/si ab altiozi pueniēs quo ad libzos de ciuitate dei ab ipo/scriptos: p ciuitate scā Hierl'z. i. ecclīā militantē decur/rēs venit cū ipetu fortioz cui⁹ ipet⁹ ciuitatē dei letificat nō solū q̄ potū suauissimū sibi pstat: sz etiā q̄ō ipugna/tozes hostiles ipsā protegit z defensat. Propter hoc. n. ad uersariō huius ciuitatis dici pōt illud Eccl. 4. Noli resi/stere ō facié potētie. z ne coneris ō ictū fluuij. Cum ergo sint huius fluminis aque suauissime z salubres. ciues tñ hui⁹ ciuitatis scissime multos ḃ ꝺtristat. q⁹ accessus ad eas ꝑcipue i pīis. io. libzo multū videt difficilis. Nā flu/ui⁹ ipse q̄si putē⁹ alt⁹ ē: z q̄ hauriāt pauci hñt. Propter qō ego frater thomas ordinis ꝑdicatoz anglicus natiōe cupiēs ꝑfatā difficultatē saltē p pte auferre: z de ꝑdicto fluuio haurire volētib⁹: accessū facilē ꝑparare: ꝓfisus in ei⁹ auxilio q̄ pfūda fluuioz scrutat⁹ z absc̄ōdita pducit i lucē: expōnē quādā sup. io. libzos p̄mos de ciuitate dei ī q⁹ ē maioz obscuritas q̄ i sequētib⁹ pp̄ histoziaz z fa/bulaz multitudinem paucis notā cōposui: loca planioza trāsiliēs. obscuritatib⁹ vo magis insisto: pmittens q̄dā q̄si phemial'r q̄ ad itelligentiā doc̄oz libzoz nec̄ia videt̄. Quoz q̄dā ptinēt ad cāz ipsoz effectiuā: q̄dā vo ad eoz mās z pcedēdi modū seu formā. Circa vo cām effectiuā libzoz de ciuitate dei sciēdū ē q⁹ btūs augustin⁹ sic col ligi pōt ex his q̄ ipsemet dicit infra libzo. 19. ca. vltimo. li bzos de ciuitate dei scripsit circa ānū a missione spūssc: 391. Cā vo q̄ mouit ipz ad scribēdū fuit vt reprimeret bla/sphemias ꝓtra xp̄z insurgētes pp̄ ḃ q⁹ tpib⁹ xp̄ianoz vrbs romana a gothis capta fuit. Et pp̄ alia mala q̄ tā vrbi q̄z alibi etiā ex vrbe xp̄ianis p gētē gothoz sunt illata. Ob ḃ. n. multi ꝓtra xp̄m z nomē xp̄ianū insurrexerūt z cultū falsoz deoz cultui xp̄iano pferebāt: asserētes q⁹ dū pp̄ls roman⁹ cultui mltoz deoz fuerat dedit⁹ nō ē passus ta lia q̄lia tpib⁹ xp̄ianis a gothis. Ut aūt pmissa z ea de q⁹ btūs augustin⁹ i libzo de ciuitate dei facit mētionē ple/nius itelligant̄: ponā pfate captōis vrbis hīstoziā quā ps/quunt̄ paulus diacon⁹ i libzo. 12. historie romanoz. z ozo sius libzo. 7. de ozesta mūdi. Est aūt i pmis sciēdū q⁹ fm Isidoz libzo. 9. ethymologiaz ḃēs gothoz ē gēs fort/ z bellicosa coz pis mole ardua z armoz genere terribilis. Et scōz eūdē libzo. 14. gothia ē ps europe ppe daciā. Lu/ius pp̄ls gothi appellant̄ q fz papiā: gete: z oli getuli ap pellabant̄. Di vo fm ozosiū tpe valētis iperatozis q̄ fuit arrian⁹ de sedib⁹ suis expulsi p hunos venerūt i italiā i mltitudine copiosa vt sibi acgrerēt nouas sedes. Erant aūt ipsoz duo reges: quoz vn⁹ fuit scytha genere z infi delis radagalsus noīe hñs sub se ducēta milia gothoz: q vt moris erat hui⁹ gēt/ oys suis ḃuouerat oēs sāguinē ro manoz. Eo igit vrbi iminēte fit oīuz paganoz i vrbe cō cursus dicētiū hūc hostē potētē eē: nō solū copia virozū: vez etiā maxime p̄sidio deoz. Urbē vo idcirco destitu tā eē auxilio z i breui pitura q̄ ḃos z sacra deoz pdidit Jn tñ vo augeb⁹ q̄rela. q⁹ de oys i vrbē reduc ēdis z eoz sacris renouādis iter se tractatur. feruēt i tota vrbe bla/sphemie z nomē xp̄i tanq̄ lues aliq̄ istoz tēpoz lacessit Et tñ mificoz diter egit ōs vt pdict⁹ rex cū suo exercitu diuino nutu territ⁹ i mōtes vesalanos coact⁹ est: vbi fm eos q̄ nudi⁹ referūt ipse cū ducētis milib⁹ i mōtis tugo aspzimo ē ꝺclusus sic q⁹ effusione sāguis xp̄iani edētib⁹ z bibētib⁹ z ludētib⁹ xp̄ianis: ipsi bostes laborātes esu/rie siti z frigoze sūt ꝓfecti: rege eoz capto z i vicinis retē to paulisp z postmodū iterfecto: z q̄dē finis hui⁹ regis go thoz. s. radagalsi talis fuit. Alter vo rex gothoz alaric⁹ noīe xp̄ian⁹ fuit: ac timoze dei mitis iceps ēs q⁹ ab honorio tūc ipatoze admodū catholico sedes q⁹ cū suo exercitu possz ꝓsistere expetyt: Cui ipator gallias ꝓcessit. Qui dū ad gallias pgeret z apud pulētiā aliq̄tulū resideret: stil lico comes cupiēs gothos aggredi pagano duci bellisū mā ꝓmisit q̄ sacro die pasce gothis nihil tale suspicātib⁹ sup eos irruit magnāq̄ ptēeoz pstrauit. Nā pmū ptur bati z etiā pp̄ religionē cesserūt: sz demū arma corripiūt victozēq̄ pus exercitū stillicomis pternūt. Nec moza iter iceptū deserētes romā redire ꝺtēdūt z cūcta p q̄ trā seūt: igne ferroq̄ vastātes vrbē capiūt z icēdūt. Prius q̄ tñ vrbs icēderet pceptū erat regis: vt si q̄ in scā loca pci pue scoz petri z pauli eccl'as ꝓfugisset securi z iuiolati ee sinerent̄. deide q̄tū posset se a sāguie tēperaret. Capta ē itaq̄ roma āno. 1164. a ꝓditōe sua. i. circa annū dñi. 412.

Die vero tertia postq̃ gothi vrbē ceperāt: ab vrbe discedunt facto aliquali domoꝝ incendio sed nō tanto quanto olim a romano imperatore nerone factum fuit. Deinde vero per campaniam lucaniā ⁊ brutiā strage bachātes in ciuitatē que regiū dicitur peruenerūt. vbi in sicilią ascēsis nauib⁹ dum cuperēt trāsfretare passi naufragium plurimos pdiderī: Alaricus vero rex eoꝝ duꝝ quid actur⁹ esset deliberaret morte subita ō functus est: quez in flumine vascēto noīe cuius alueuz gothi ꝺuiauerāt captiuoꝝ cum opibus multis sepelierūt: Et ne loc⁹ ille notus esset labore expleto captiuos extinguūt. Regēve ro sibi cōstituunt ataulphuz alarici affinem seu propiquū: cuz quo romā reuertuntur: ⁊ quod in vrbe resiꝺuū fuerat more locustarū eradunt auferentes inde sozorem imperatoris honoꝝ que fuit theodosij magni filia nomie placidā. quam sibi ataulphus in foro iulij matrimonio copulauit ad magnum ꝓmodū reipublice vt postmodū patuit in effectu. Nam mariti animū ingenio suo ⁊ subtilibus argumētis ad hoc inflexit vt pacem petyt romanis: immo ⁊ pro defendenda romana republica vires gothorū impendere preoptauit. nam prout ipsemet solebat referre cum multa experiētia ꝓbasset videlicet gothos nullo modo posse parere legibus propter effrenatā barbariem: neq; rempublicā esse posse: elegisset vt saltē gloziam sibi de restituendo in integrū romano nomine ⁊ augēdo gothoꝝ viriḃ⁹ quereret: quamuis prius ardēter inbiasset vt deleto nomine romanorum gothorum esset imperium sicq; vocaretur: qui postmodum in gallias proficiscēs apud barchinonam fraude suorum diem clausit extremum. Premissa de duobus regibus prefatis gothorum ac malis per eos illatis de hist oꝝys pauli diaconi ⁊ oroſij extraxi. De quib⁹ malis facit aug⁹ in dictis libris sepi⁹ mentionem: ostendens q̃ multa peiora passi sunt romani cum ꝺediti essent cultui deorum multorum: ⁊ ideo non debere eos propter dicta mala blasphemare nomen christi. nec preferre culturam deoꝝ culture vel religioni christiane. Unde ⁊ totū opus augustini de ciuitate dei vt patet per eundem libro scō retractionū i duas partes diuidit principales. In quarum ꝑma euertit ciuitatē diaboli: errores varios circa latriā ideſt diuinitatis cultum destruendo. In secunda parte firmat ciuitatē dei: ꝑpaz in vero cultu dei ⁊ fide catholica īstruendo: ⁊ incipit ibi. Hec pars i. iz. libro. In ꝑma vō pte ideſt in decem ꝑmis libris intēdit aug⁹ per totuz subuertere errores gentilium plures deos colentiū. Quātum vero ad materiam ⁊ modū procedendi in his. io. libris sciendum q̃ cum hi. io. libri ordinati sint ad destructionem idolatrie et confutandum errores gentilium circa culturam falsoꝝ deoꝝ: augustinus in eis sic procedit. Nam primo improbat errorem ponentem q̃ cultus eoꝝ deoꝝ confert et prodest viuis. secundo improbat errorem ponentem q̃ talis cultus prodest mortuis. Et circa īprobationē primi erroris laborat in quinq; primis libris. Circa improbationē vero secūdi erroris laborat in quiq; libris alys ꝑmos quinq; sequētibus. Circa improbationem primi erroris sic procedit: quia primo ondit q̃ vrbs romana mala q̃ passa est ñ potuit cultui vni⁹ veri dei ascribere. Scōo ost dit q̃ bona sua .s. quib⁹ aucta est debeat vni ō attribuere. Et ꝺtinet ꝑmas tres libros. Scōaꝺo duos sequētes. In trib⁹ vero primis libris sic ꝓcedit. nam in primo libro ostendit q̃ vastatio vrbis per gothos non debet ascribi religioni christiane. sicut ifideles putauerunt. In secundo vero libro probat q̃ dy fgli non curant de malis culpe: vt scilicet illa prohibeant. In tertio vero libro probat q̃ nec curant de malis pene vt ea depellant. Primus vero liber continet triginta sex capitula quoꝝ ponam principia ⁊ tangam eoꝝ sententiam breuiter ⁊ summatim: vbicūq; vero in capitulo quocūq; aliquid reperero quod possit merito intellectum legentis obscurare locum illū designabo: ⁊ aperiam intentionem augustini quantum mihi videbitur posse ⁊ debere legēti sufficere ad intelligentiam capiēndam. Et idem in libris sequentibus obseruabo.

¶ Primus vero liber incipit hoc modo. Capitulum. I.

g Gloriosissimā ciuitatem dei ⁊c. In isto primo capitulo tangit beatus augustinus duas culpas romanorum. Quarum prima fuit nimia elatio ⁊ superbia. Gloziabantur enim se sibi orbem subiecisse vel subegisse: quasi hoc ex ꝓpria virtute et non dei nutu et dispositione illud egissent. Et propter illam culpam merito permisit deus vrbem a gothis gente videlicet abiecta: vtpote que propias sedes amiserat: nec locum ad inhabitandum habebat: vastari. Secunda culpa fuit eoꝝ ingratitudo nimia que dictam vastationem sequebatur. Nam cum in dicta vastatione multuz parcitum fuisset ciuibus ⁊ etiam vrbi propter reuerentiam nominis christiani: nihilominus multi eoꝝ christianis temporibus insultabant. Dec igitur quo ad summam totius capituli breuiter sint perstricta.

a Gloriosissimā ciuitatē dei: siue in hoc tempoꝝ cursu: cuz inter ipios pegriat ex fide viuēs: siue illa stabilitate sedis eterne: quā nunc expectat ꝑ patiētiā: quoaduſqz iusticia ꝓuertat i iudiciū: deinceps adeptura ꝑ excellētiā: victoria vltima ⁊ pace pfecta: hoc opera te istituto ⁊ mea ꝓmissiōe ꝺbito: defēdere adūsus eos: q̃ ꝓdi

¶ Aurelij augustini hipponēsis epi doctoris eximij de ciuitate dei: ⁊ra pagāos liber primus incipit. Capluz. I.

tozi eiꝰ deos suos ꝓferunt: fili

c Carissimē marcelline: suscepi magnū opꝰ ⁊ arduū: ſz deꝰ aditoz noster. Nā scio qb⁹ viriḃ⁹ opꝰ sit vt ꝑsuadeat ⁊ supbis: q̃ta sit virtꝰ hūilitatis: q̃ sit vt oīa terrēa cacumia tpali mobilitate nutātia: nō bīsano vsurpata fastu: ſz diuia gra donata celsitudo trāscēdat. Rex. n. ⁊ cōditoz ciuitatū huiꝰ: de q̃ loq istituim⁹: i scriptura ꝑpli sui sniaz diuine legis apuit: q̃ dcm ē: Deꝰ supbis resistit: humilib⁹ autez dat graz. Hoc vero qō dei ē: supbe quoq; aie spūs iflatꝰ affe-

b Siue in hoc temporum cursu. Hoc dicit augustinus quia ciuitas dei habet duas partes quaruz vna vocatur ecclesia militās: et alia vocatur triumphans: sed in fine mundi tota erit triumphans.

c Carissime marcelline ⁊c. Isti marcellino scripsit au-

gustinus hos libros de ciuitate dei: cuius multe reperiuntur epistole ad augustinum ⁊ econuerso. Fuit autez marcelinus ꝛm oꝛosium libꝛo. 7. vir tribunus prudens industrius ⁊ omnium studiorum appetentissimus: quē marius comes vel ẓelo stimulatus vel auro coꝛꝛuptus apud carthaginem iterfecit. a Parcere subiectis ⁊ ꝛebellare ⁊c. Iste versus est ṽgily libꝛo. 6. eneide: ⁊ logꝫtur de excellẽtia romanoꝛuꝫ i armis ⁊ reb⁹ bellicis ac ipsoꝛum modestia in regẽdo subꝫiectos. Uersuꝫ autem iste vir gily cum alys versibus eiusdem hunc versum precedẽtibus ponit ab augustino ifra libꝛo. 5. capitulo. 12: vbi exponꝫitur ⁊ ideo ꝫ pertranseo.

b Ducuseꝫ cruentus ⁊c. idest ad loca martyruꝫ ⁊ basilicas apostoloꝝ i quibus saluabantur fugiẽtes vt supꝛa in hꝫistoꝛia captionis vꝛbis patuit. c Illo ducebantur a miserãtib⁹ ⁊c. Sensus est ꝙ multi hostiuꝫ: idest gothoꝝ tante miserationis fuerũt erga eos quos intra vꝛbem reperierũt ꝙ ꝛe duxerunt eos ad loca martyruꝫ ⁊ basilicas apostoloꝝ ne forte si ab his qui miꝛis misꝫerationꝫis erãt fuissẽt reperti extra illa loca fuissent trucidati: ⁊ tñ quidam ex sic deꝫductis ⁊ saluatis insultauerunt ⁊ꝛ

ctat: amatꝙ sibi i laudib⁹ dici:
a Parcere subiectis: ⁊ debellare superbos. Uñ etiã de ꝛrẽa cita te: q̃ cũ dñari appetit: etsi ꝑpli fuiãt: ipa ei dñandi libido dñat: nõ ẽ ꝑtere ũdũ filẽtio: qcqd dicere suscepti h⁹ opis rõ postulat ⁊ facultas dat. Et hac nãꝙ exi stũt inimici: adũsus quos õfẽdẽda ẽ dei citas: quoꝝ tñ multi coꝛꝛecto ipietat⁹ erꝛoꝛe: ciues i ea fiũt satis idonei: mltiꝫo i eã tãtis exardescũt ignib⁹ odioꝝuꝫ tãꝙ mãifestũ bñficijs redẽptoꝛ ei⁹ igrati sẽt: vt bodie ꝫ eam linguas mouerẽt nisi ferrũ hostile fugiẽtes i sacrat⁹ ei⁹ locis vitã ꝛ q̃ supbiũt ineirẽt. An ñ etiã illi romãi ꝛpĩ noĩ infesti sẽt: qb⁹ ꝑpt ꝛpꝫ barbari pepcerũt: Testãt ꝫ mãtyrũ loca: ⁊ basilice apl̃oꝛũ: q̃ i illa vastatõe vꝛb ad se ꝛfugiẽtes suos alienosꝙ receperũt.
b Ducuiꝙ cruẽt⁹ seuiebat inimicus: ibi accipiebat limitẽ truci
c dator furoꝛ: illõ ducebant a miserãtib⁹ hostib⁹: qb⁹ etiã ex ipa loca pepcerãt: ne i eos icurreret q filez misꝫicoꝛdiã ñ hẽbant. Qui tñ etiã ipi alibi truces atqꝝ hostili moꝛe seuiẽtes: posteaꝙ ad loca illa veniebãt vbi fuerat ũterdictũ q̃ alibi iure belli licuisset: tota feriẽdi refrenabat im manitas ⁊ captiuandi cupiditas frãgebat. Sic euaserũt multi qui nũc ꝛpianis ꝛpibus detrahunt: ⁊ mala q̃ illa ciuitas ꝑtulit: ꝛpo imputãt. Bona vero q̃ in eos vt viuerẽt ꝑpter ꝛpi bonoꝛ ẽ facta sũt: nõ ĩputãt ꝛpo nostro ꝫ fato suo: cũ potius debeꝫent si quid recte saperẽt: illa q

d Quod nomen multi eoꝝ medaciter vsurpauerũt ⁊c. Sensus est ꝙ multi pagani reperti in vꝛbe iam capta finxerunt se chꝛistianos saltẽ ficte. quia ad ꝑdicta loca tanꝙ chꝛistiani confugerunt ⁊ sic saluati sunt: ⁊ tamẽ non minus postmodum detraxerunt chꝛistianis temꝑoꝛibus.

Cap. II.

e t Ot bel la gesta conscripta sunt: In ꝫ capitulo ꝓbat quicquid dixerat in capitulo precedenti videlicet ꝙ liberatio ⁊ salua tio illoꝝuꝫ qui ad loca apostoloꝝuꝫ ⁊ martyrum confugerunt sit ascribenda chꝛisto ⁊ temꝑoꝛibus chꝛistianis. Et hoc ꝓbat dupliciter. Ꝓmo ꝙ hꝫistoꝛias veteres: quia in nulla earum ĩ uenitur vt patet ꝙ singulas discurrendo ꝙ hostes ⁊ capta ali qua ciuitate parcerẽt fugiẽtib⁹ ad tẽpla deoꝝ suoꝝ: sec⁹ autẽ factũ ẽi capti one vꝛbis de fugiẽtibus ad loca apl̃oꝝuꝫ ⁊ martyꝝ. Scõo ꝓbat i dẽ ꝙ ṽgiliuꝫ ei⁹ fuit apõ romãos auctoꝛitas maxima: q̃ dic ꝙ fugientes ad aras deoꝝ vl ad tẽpla: ibidẽ fuerũt ab hostib⁹ iterfecti. Et ad ꝫ ꝓbãdũ adducit aug⁹ duo exempla a ṽgilio sũpta. Ꝓrimũ exemplũ ẽ de ꝑamo q̃ i troia tẽpoꝛe excidij troiani regnabat: q̃ ad aꝝ iouis fugiẽs ibidem trucidatus est. Uñ quãtũ ad illud exemplum btũs aug⁹ alludẽs vꝛbis ṽgily dicit sic.

Ot bellã gesta conscripta sũt: vl añ ꝓdita romã: vl ab ei⁹ exoꝛtu ⁊ iperio. legãt ⁊ ꝑferãt sic ab alienigenis aliquã captã eẽ ciuitatẽ vt hostes q ceperãt ꝑcerent eis: quos ad deoꝝ suoꝝũ templa confugisse compererant: aut aliquem ducez barbarũ ꝑcepisse: vt irrupto opido nullꝰ ferireꝫ: qui i illo vl illo templo

ab hostib⁹ aspa ⁊ dura perpessi sũt: illi diuĩe puidẽtie tribuere: q̃ solet coꝛꝛuptos boiuꝫ moꝛes bellis emẽdare atqꝝ ꝑterrere. Itẽqꝝ vitã moꝛtaliũ iustã atqꝝ laudabilẽ talibus afflictiõibus exercere: ꝓbatãqꝝ vel in meliꝛa trãsferre: vl i his adhuc terris ꝑpetuus alios detinere. Illudꝫo qõ. eis vl vbicũqꝝ ꝑpt ꝛpi nomẽ: vel i locis ꝛpi nomini dicatissimis ⁊ amplissimis: ac ꝑ largioꝛe misꝫicoꝛdia⁹ ad capacitatẽ multitudinis electꝙ: ꝑter belloꝝ moꝛẽ truculẽti barbari pepcerũt: hoc tribuere tẽpoꝛib⁹ ꝛpianis: hinc deo agere gr̃as: hinc ad ei⁹ nomẽ veraciꝰ currere: vt effugiãt pẽas ignis
d eterni. Qõ nõmẽ multi eoꝝuꝫ mendaciter vsurparunt vt effugerẽt penas ꝑsentis exitij. Nam quos vides petulãter ⁊ ꝓcaciꝰ insultare ꝫuis ꝛpi: sũt i eis plurimi q illũ iteritũ cladẽqꝝ nõ euasissent nisi ꝫuos ꝛpi se eẽ finxissent. Et nũc igrata supbia atqꝝ ipudẽtissima ĩsania ei⁹ nomi resistũt coꝛde puerso: vt sẽpiternis tenebꝛis puniãt: ad qõ nomẽ oꝛe vl ꝑdolo ꝑfugerũt: vt tẽpoꝛali luce fruerent. ⁊a. II.

e Ot bellã gesta conscripta sũt: vl añ ꝓdita romã: vl ab ei⁹ exoꝛtu ⁊ iperio. legãt ⁊ ꝑferãt sic ab alienigenis aliquã captã eẽ ciuitatẽ vt hostes q ceperãt ꝑcerent eis: quos ad deoꝝ suoꝝũ templa confugisse compererant: aut aliquem ducez barbarũ ꝑcepisse: vt irrupto opido nullꝰ ferireꝫ: qui i illo vl illo templo

a Nõne vidit eneas: pamũq; p aras ꝛc. Virgili⁹ enim cui⁹ verbis alludit btūs aug⁹ dicit sic: Vidi becubā centũq; nur⁹ priamũq; p aras Sāguie fedātē q̄s ipe sacrauerat ignis. Jsta dicit virgili⁹ i pſona enee narrātis ea q̄ ipo pſente gesta fūt i captiõe troie. Dicit enī eneas sevidisse becubā vxorē scz pami: ꝛ cētū nur⁹ ei⁹ scz priami. i. cētuz vxores fi

Enei. z. lioq; suoq;. Credit enī a multis q̄ cētū filios hūit: quod n eoō. vtq; sit verum certum nō est. Tamē legenti histozią de bello troiano quā scripsit dytis cretēsis qui in bello ex parte grecoꝝ cū suo rege scz idomeneo filio deucaliõis q̄ tūc i grecia militauit: apparebit esse verisile q̄ tot filios hūerit eo q̄ iuxta dictā histozią i singulis pugnis ꝛ cōgressionib⁹ grecoꝝ ꝛ troianoꝝ multi filij pami cozruerūt. Uidit etiā ipz priamū sāguie ppzio fedātē p aras ignes quos ipe sacrauerat. i. qbus i sacrificys vsus fuerat. Ad cui⁹ intellectū sciēdū q̄ prefat⁹ dytis cretensis refert i pfata histozia: q̄ post captā troiam filius achillis: q̄ neoptolem⁹ ꝛ pyrrh⁹ noiat⁹ est priamū fugiētē ad aras iouis ꝛ vtraq; manu renitētē. i. vtrāq; manū ad iplorādū misericordią extēdētē sine vllo respectu bonozis regi vl̄ etatis senilis ibidē trucidauit. Postmodū troianis q̄ i captōe vrbis grecis occurrerāt trucidatis: deliberauerūt greci qd de his agēduz eēt q̄ ad tēpla deoꝝ ꝛ aras fugerāt: ꝛ decretū est a grecis ꝛ corditer q̄ taliter fugiētes a tēplis ꝛ aris euellerētur ꝛ necarētur. Quātū vero ad scōz exēplū sūptuz a vgilio dicit aug⁹. sic. b Nõne diomedes ꝛ vlyxes ꝛc. Jsta sūta virgilio libro scōo eneidos circa mediū libri vbi imediate ātedictos versus dicit sic vgili⁹. Tytides eteniz scelerūq; inuētor vlyxes: Fatale aggressi sacrato euellere tēplo Palladiū cesis sūme custodib⁹ arcis ꝛc. vt supza ab augustino itroducta sūt. Diomedē appellat vgili⁹ tytidē q̄si tyteidē. i. filiū tydei. Est enī tytides nomē patronymicū. Ulyxē aūt dicit scelerū inuentorē: q̄ i vitare sunt homo praui ingenij ꝛ pnus ad scelera. Ad intelligētiā tū p̄missoꝝ vsuū habēdā scienduz ē q̄ palladium fuit q̄daz imago: id est effigies seu statua dee palladis que ꝛ minerua est appellata. De quo palladio narrat ouidi⁹ libro. 6. de fastis q̄ tpe Juli regis troianoꝝ q̄ fuit quartus a dardano a quo troiani dicuntur dardanides: palladiū predictū cecidit de celo in summam arcez troie. Consulitur super hoc apollo: qui respondit: q̄d diu troia haberet palladium tandiu staret eius imperium. Troiani ergo cum summa diligētia seruabant palladium in arce vsq; ad tempoza priami regis: qui aliquantulū negligentius illud seruabat. Aliud etiā sciendum est q̄ virgilius libro. z. eneidos introduxit eneam narrantē didoni regie carthaginis ea que gesta fūt circa captionē troie: ꝛ inter cetera i pſona enee narrat q̄ greci desperātes ꝛ tedio diutine obsidiōis affecti simulauerūt reditum in patriam suam: cum tamen in rei veritate aliquantulum discedentes absconderunt se in quadā insulā tenedo troie vicina. Erat autem grecus quidaz sinon nomine qui promisit grecis q̄ faceret eis aperiri portas troianas. Hic ergo accedens ad troianos sponte se obtulit capiendum vt cum rege priamo posset ba

a fuisset inuēt⁹. Nõne vidit eneas: priamũq; p aras Sāguine fedātez; quos ipse sacrauerat b ignis? Nõne diomedes ꝛ vlyxes Cesis sūme custodibus arcis Corripuere sacrā effigiez: manibusq; cruētis Virgineas c ausi dine ꝙtingere vittas. Nec tū q̄ sequ⁹ vexē: Ex illo fluere ac retro sblapsa referri: Spes danaū. Postea q̄ppe vicerī: postea troiā ferro ignibusq; ꝺ lerūt: postea ꝙfugiētē ad aras d priamū obtruncauerunt. Nec

bere colloquium: quo habito dixit regi se fugisse a grecis timoze vlyxis promittens coram populo q̄ indicaret sibi cōsilia grecorum: qui iter cetera retulit ea que in premissis versibus cōtinētur scilicet q̄ diomedes ꝛ vlyxes: quia fatatum ꝛ diuinatum fuit vt audierat q̄ palladio trāslato trasferretur imperium: intrauerant vrbem latenter ꝛ ascendentes vsq; ad arcē vbi fuit palladium interfectis custodibus arcis rapuerunt effigiez palladis: idest statuā vel imaginem eius: audentes adhuc manibus cruentis tangere vittas virgineas diue: idest vittas dee palladis. Sunt autem vitte quibus vincit: idest alligatur capillatura. Utrum autem isti duo scilicet diomedes ꝛ vlyxes rapuerūt palladium. vel eneas fugiēs illud cum alijs troianis rapuerit relinq̄t ouidius libro. 6. de fastis sub dubio. asserēs tamē pro certo q̄ suo tpe fuerit rome i templo dee veste. cū quo cōcordat titus liui⁹. li. 6. de secūdo bello punico. Dytis vero cretēsis narrat q̄ antenoz troian⁹ ppriepatrie ꝺditoz: postq̄ cum grecis ordinauerat ꝺditōez troie psua- e sit theane q̄ fuit sacerdos templi minerue seu palladis vbi seruabat palladiū q̄ sibi illud traderet ꝓmittens sibi munera ꝛ dona magna si illud faceret. quod ꝛ fecit quo facto antenoz tradidit illud grecis. Deinde post excidium vrbis ortum est grande certamen super palladio inter aiacem ꝛ vlyxem vtroq; ipsoꝝ petente palladium ꝛ sua merita allegante. Fauerunt vlyxi agamenon ꝛ menelaus frater agamēnonis marit⁹ helene eo⁹ q̄ cum aiaq; belenam originē tāq; malozum vellet interficere vlyxes eā liberauit ꝛ saluauit. Aiaci vero fauerunt exercitus ꝛ reliqua multitudo propter beneficia maxima ab ipso in necessitate percepta. tamē palladium vlyxes obtinuit. quod aiaq; graviter ferens patēter comminatus est se velle iniuriam vindicare. postmodum aiaq; clam de nocte ferro inuenitur ifterept⁹. Orta vero seditione in exercitu contra vlyxem ꝓpter necem aiacis de qua suspectus habebatur apud exercitum fugit vlyxes per mare ꝛ palladium dimisit penes diomedez. Dis concordat solinus libro. 3. capō. z. dicens q̄ eneas cum in italia applicuisset castra sua posuit in agro laurentino vbi dum simulacrum quod secum ex sicilia adduxerat veneri dedicare ꝛ diomede palladium suscepit. c Nec tamē qō ꝛc. Ad hui⁹ dicti itelligentiaz sciendum est q̄ illud virgily scz. Ex illo fluere ac retro ꝛc. imediate segtur post virgily vsus iaz expositos. nā sinon: de quo dictuz ē: cōtinuādo narrationē suam coꝝ ꝑamo dicebat q̄ postq̄ diomedes ꝛ vlyxes ausi sunt tantum nefas ꝓmittere vt scz rapent mō dcō palladium. pallas sic irata grecis fuit q̄ ab illo tpe spes danaū. i. grecoꝝ cepit retroferri ꝛ labi ꝛ fluebat oīno spes eoꝝ. i. cuanuit spes victorie. Btūs vero aug⁹. dicit q̄ quid sit de veritate cōteta in p̄cedentibus versib⁹ vgily: cōstat tamē ꝛ certū est vsus istos continere falsuz. q̄ postq̄ haberūt greci palladium ipsi ceperūt troiam ꝛ vastauerūt: eoꝝ regē. s. ꝑamo interfecto. d Necio troia peryt q̄ minerua ꝓdidit. i. q̄ perdidit palladiū. i. simulacruz palladis seu mīerue. Ca. III.